

ГРАДСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ ПО ЮЖНОТО БЪЛГАРСКО
ЧЕРНОМОРИЕ ПРЕЗ VII-XV ВЕК – ПОСРЕДНИЦИ МЕЖДУ
БЪЛГАРИЯ И ВИЗАНТИЯ

Южното българско Черноморие е територия на една от най-ранните и трайни поселищни традиции в днешните български земи. Почти три хилядолетия съществуващите и днес градове Несебър, Поморие /Анхиало/, Дебелт и Созопол, създават и съхраняват уникална градска култура, която им отрежда значимо място в¹ историческото развитие. Възникнали като антични търговски колонии през VII-V в. Пр. Христа,² те продължават своя живот по време на римската епоха, късната античност и средновековието, като запазват своето значение на военно-стратегически, икономически и религиозни центрове. /Обр. 1/

Доказателства за това, изразени в многобройните писменни извори³ и археологически находки, винаги са представлявали голям интерес за изследователите⁴. И ако досега в научната литература се обръщаше повече внимание на античния период от развитието на тези градове, оценките за средновековния им период бяха по съдържани. Те бяха определяни като византийски центрове без активна инициатива в историческото, икономическото и културно развитие на региона и отбелязани само с отделни културни постижения в примитивна градска среда. За невалидността на тези оценки бяха получени неоспорими данни при новите археологически проучвания. Те се свързват на първо място с развитието на градоустройството на Созопол⁵, Дебелт⁶, Несебър⁷, Анхиало⁸ и новите

¹ Ц. Дражева, *Южночерноморските градове – културни феномени през Средновековието*, Сб. Научни четения по хуманитаристика, I, Б., 2000, с. 98

² Д. Дечев, *Приноси за развитието на Западнопонтийските градове*, ИАИ, XVII, 1950, с. 59

³ К. Miller, *Itineraria Romana*, Stuttgart, 1916 coll. 495-516; Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri*, XXII, 8, 43; ЛИБИ, I, 142м Hierocles, *Synecdemus*, 635, 9, Ioannes Malala, *Chronographia*, 13 = ГИБИ, II, 209; Procopius Caesariensis, *De aedificiis*, III, 7

⁴ Ал. Рашенов, *Месамврийските църкви*, С., 1932

⁵ К. Панаойтова, Ц. Дражева, *Аполония – Созопол в: Сб. "Римски и ранновизантийски селища в България"*, т. II, с. 215

⁶ С. Дамянов, *Археологическите открития в Дебелт*, море, I, 1982, с. 234

⁷ В. В. Велков, *Несебър*, С. 1989

⁸ М. Лазаров, В. Гюзелев, Е. Грозданова, В. Тонев, *История на Поморие*, I, 2000 г.

легенда

селище	сражения
крепост	граничен окоп
пристанище	

Сл. 1 карта на крепостите в Бургаски регион
Fig. 1 Map of fortifications in the Region of Burgas

елементи на тяхната градска структура и военно-отбранителна система, появили се в средата на V век. С налагането на християнството като официална религия в Източната Римска империя и после на Българската държава, тези градове се превръщат в най-важните християнски центрове в тази част на Балканския полуостров.

След края на V в. били създадени самостоятелните епископии в Месамбрия, Анхиало, Созопол и Деултум/Дебелт.⁹ Така се развива тенденцията за рагръщане на църковната организация в тази част на Византия чрез раздробяване на епархиите и подчертан стремеж към автономизацията им. Това се налага и от тежката военно-политическа обстановка в региона, превърнал се в буферна зона между новопоявилите се етнически фактори от север и столицата на империята Константинопол. Тези епископски центрове играели изключително благоприятна роля за бързата християнизация на местното население, състоящо се главно от елинизирани и романизирани траки и преселници от Сирия и др. части на империята. В периода V-VII в. тук били създадени многобройни църковни комплекси и манастири, които се запазили до XV в. и имали много важна роля върху цялостното развитие на християнската ни култура.

В навечерието на появата на Българската държава в 681г. днешните Бургаски земи били вече заселени със значително по брой славянско население. Изключение правят Черноморските центрове, където този процес върви по-бавно. Славянското заселване е протичало под контрола на византийската власт, поради което сливането с местното тракийско/романизирано или елинизирано/ население е осъществено без особенни етнически сблъсъци. В това отношение особено важна била ролята на стабилната църковна организация, създадена в споменатите епископии, която разгръщала и поддържала християнизацията на новото население.

От 681г. по билото на Стара планина вече минава държавната граница с новата политическа сила- България. Това превърнало нищожният в предишната огромна територия на Византийската империята район на днешните Бургаски земи в последна естествена преграда пред столицата Константинопол. /Обр.2/ Появили се нови крепости и укрепени селища, като Маркели/край Карнобат/, Голое /край с.Лозарево и Ктения при подстъпите на Източно- старопланинските проходи/, Ранули и Урдовиза / по Черноморското крайбрежие на юг от Созопол/¹⁰ и др. Безспорно те били включени в сферата на икономическо и културно влияние на

⁹ М. Ваклинова, *Раннохристиянските центрове в Североизточна Тракия*, Сб. "Североизточна Тракия и Византия през IV-XIV в.", С. 1993, с.58; Ц. Дражева, *Епископските центрове на Южното българско Черноморие V-XV*, в: Известия на народния музей, Бургас, IV, 2002, 203

¹⁰ Ж. Аладжов, *Крепостта Маркели – някои стратиграфски и хронологически бележки*, Сб. "Североизточна Тракия и Византия през IV-XIV в.", С. 1993, с.118; *Тракия и Византия през IV-XIV в.*, С. 1993, Б. Димитров, *Урдовиза*, Сб. "Български средновековни градове и крепости", II, с. 408

Сл. 2 карта на България, VII – VIII век
 Fig. 2 Map of Bulgaria, VII-VIII century

Южночерноморските градове за да осъществяват връзката между тях с вътрешността на Тракия, където вече вървят невъзвратими политически и етнически промени.

Пряката близост на Българската държава дала чувствително отражение върху Черноморската област. Крайбрежните градове Несебър, Анхиало, Созопол със своите военни гарнизони и възможности за съсредоточване и движение на византийската армия по море от Константинопол на север, представлявали сериозна заплаха за Българската държавна независимост. Това е причина, както пише средновековния български историк Константин Иречек, седем века тук да се водят битки по суша и море за политическо и икономическо надмощие.¹¹

В това отношение особено подчертана е ролята на Анхиало / днешното Поморие/.

Градът в късната античност е втория по значение град в провинция Хемимонт. Епископският център там също е възникнал твърде рано. Известно е името на първия християнския водач Тимотей, участник

¹¹ К. Иречек, *Пътувания из България*, С., 1974, с. 854

в църковния събор през 343г.¹²: Градът разполагал с голяма добре укрепена крепост в равно и обширно поле с голямо и удобно пристанище. В нач. на VIIIв. оттук тръгвали големите походи на Византия през Източностаропланинските проходи към столицата на Първата Българската държава Плиска. През 708 г. император Юстиниан II нарушил сключеният преди три години мир с българския хан Тервел.¹³ Неговата голяма флота акостираше в пристанището на Анхиало и разположила своя стан в Анхиалското поле. Българските войски с изненада нанесли удар и разгромили голямата византийска армия. Самият Юстиниан II едва се спасил с бягство в крепостта на Анхиало, където бил обсаден докато признал своето поражение.

На 21. юни 766 г. император Константин V Компроним организиран нов поход срещу България и изпратил към Анхиало 2600 тежки военни кораби. В пристанището обаче те били застигнати от тежка буря, която потопила част от корабите и много войници загинали.¹⁴ Почти 20 години по-късно за да подчертаят своето надмощие над Българската държава през 783 г., императрицата Ирина и сина ѝ Константин VI навлезли демонстративно в Тракия и достигнали до Анхиало. По тяхна заповед пострададалата преди това крепост на града е възстановена. Към края на VIII в. двете важни военни-административни селища Анхиало и Месембрия се присъединили към новоучредената тема Македония с център Адрианопол.

През юни 812 г. непосредствено след победата на българите над армията на византийския император Никифор I Геник, хан Крум настъпил на широк фронт и превзел всички градове по Черноморското крайбрежие. Анхиало преминало в пределите на Българската държава и получило старобългарското име Тутхон.¹⁵ Третото голямо поражение, което византийците претърпяли във анхиалското поле е през 917 г., с което българския цар Симеон спрял за дълго техните опити да нападат България. В града и околностите имало вече значително българско население, което се отразило на неговото по-нататъшно икономическо и културно развитие. След падането на Българските земи под византийска власт в края на IX в. Анхиало станал главен военно-административен център в цялата Черноморска област. Тук била преместена акостиращата преди в несевърското пристанище императорска флота.¹⁶ Тя трябвало да осъществява връзката на Черноморието с дунавските градове и да защитава дунавската граница на империята от набезите на узи, печенежи, кумани и руси. По времето на Алекси I Комнин тук е имало императорско имение, поради което Анхиало често е споменавано от Ана Комнина в Алексиадата.¹⁷ След освобождението на България през 1187 г. с въстанието

¹² E. Asdracha, *La Trace orientale et la mer Noir: Geographie ecclesiastique et prosopographie VIII-XIIc.*, P.1988, c. 244-246

¹³ Theophanes, *Chronographia*, p., 437; Nicephoros, *Opuscula historica* p. 69

¹⁴ Theophanes ... I, 456-457; Nicephoros..., p. 73

¹⁵ Theophanes, *Chronographia*, I, p. 456-457

¹⁶ H. Ahrweiler, *Byzance et la mer*. P. 1966, p.161, 438

¹⁷ Anna Comnena, *Alexias*, VI, 9=ГИБИ, VIII, c. 53

на Асен и Петър, Анхиало загубил своята роля на първенстващ център. По време на Втората българска държава той бил изместен от Несебър, любимият град на българските царе и особено на цар Иван Александър, при който се създали условия за голям стопански и културен подем на всички Южночерноморски градове.

Името на Месембрия /Несебър/ е споменавано по-рядко в историческите извори от IV-VI век. /Обр. 3/ Данните от археологическите проучвания обаче показват, че ролята му на градски и църковен център

Сл. 3 Несебър

Fig. 3 Nesebar

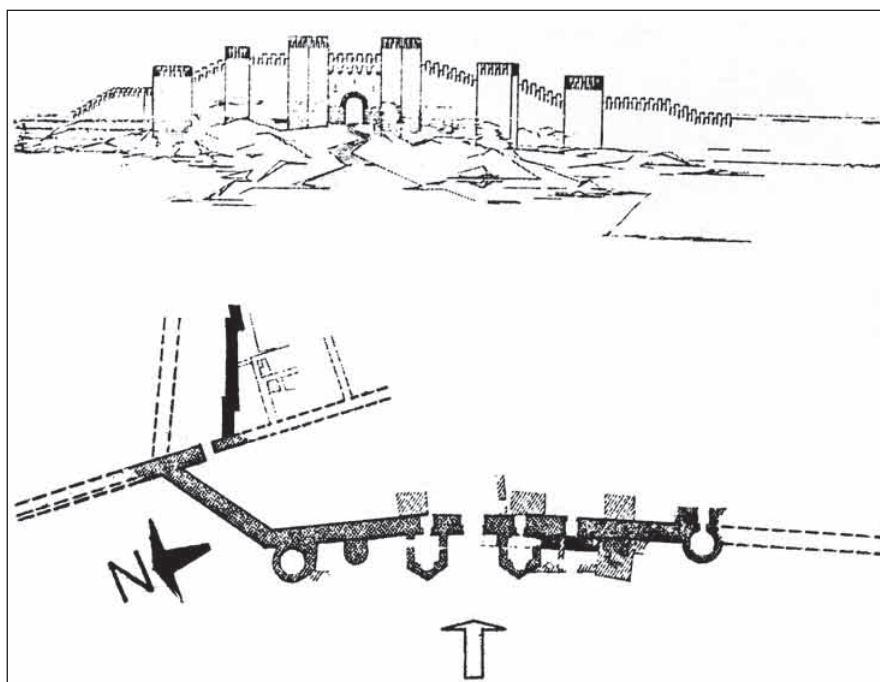
нараства още в началото на VIв. /Обр.4/ От това време са големите старохристиянски базилики “Св. София”-т. нар. Стара митрополия /Обр.5/ и “Св.Богородица Елеуса”, както и новоразкопаната базилика до градската порта.¹⁸ В епископските списъци на патриарх Фотий се споменава за легендарен мартирий в Месембрия на светицата Ирина, построен още в VIв., където се стичали много поклонници.¹⁹ За първи път месембрийски епископ взима участие на VII-я Вселенски събор през 680г.

¹⁸ Д. Кожухаров, *Базилика в северозападна част на Несебра*, Bulgaria Pontica Medii aeviq _IV-V, С. 2003

¹⁹ Ц. Дражева, *Епископските центрове на Южното...*с. 206

След създаването на Българската държава Месембрия станала важно пристанище, използвано като главна военна база на византийския флот. От тук почти един век Византия организира военни походи за унищожаване на младата Българска държава. Това води до нарастване на значението на града и като църковен център.

През 812г. градът бил превзет от хан Крум и влязал в територията на Българската държава.²⁰ В следващите векове неговата принадлежност ту към България, ту към Византия често се променяла. Независимо от това

Сл. 4 реконструкция на крепостната порта на Несебър

Fig. 4 Reconstruction of Nesebar

Месембрия, наричана вече Несебър, останала един от главните центрове на църковно и културно общение между двете държави. Влиянието на високо развитата култура на византийската столица по своеобразен начин било възприемано в архитектурата и изкуството на средновековния град и от тук рефлектирало в България. Именно поради това средновековният Несебър може да се посочи като своеобразна българско-византийска симбиоза в областта на християнската православна култура.²¹

²⁰ А. Грабар, *Българские церкви*, ИБАИ, I, 1921-22р с.120; Н. Мавродинов, *Старобългарското изкуство*. Т. II, С.1966

²¹ В. Гюзелев, *Очерк за средновековната история на град Несебър...*с. 73-85

Сл. 5 Несебар северна кула

Fig. 5 Nesebar, north tower

Развитието му като църковен център е проследено и в епископските списъци. Споменава се легендарната личност на епископ Петър от 325г. При Юстиниан Велики в ср. на VIв. църковният глава на несебърската църква е издигнат в ранг „автокефален архиепископ“ в епархия Хемимонт, а през 70-те години на XIв. той вече е издигнат в ранг „митрополит“. Вероятно тогава е построена и църквата „Св. Богородица“, наречена „Новата Митрополия“, а по-късно преосветена като „Св. Стефан“.

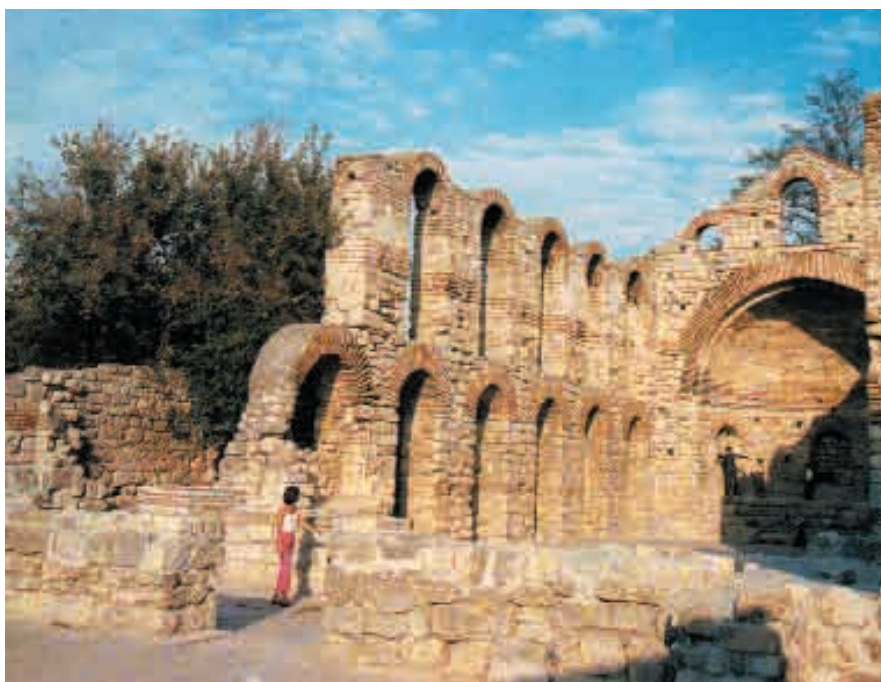
Прицаруването на българския владетел Иван Асен II Несебърската митрополия минала под егидата на Търновската патриаршия.²² От това време са известни имената на месемврийските митрополити: Василий, Марко, Никодим, Прокъл, Доротей и Партений, част от които са с безспорен български произход.

Българските царе от династията на Асеневци активно подпомагали строителството и стенописването на новите църкви в града: „Христос Пантократор“ /Обр. 6/, „Св. Параскева“, „Св. Тодор“ и „Св. Архангели Михаил и Гавраил“. Цар Иван Александър отделил голямо внимание и на околните манастири. Запазени са царски грамоти, с които той дарил земи и привилегии на манастирите „Богородица Елеуса“ и „Св. Никола Емонски“.

През 1257г. християнските светини на Месемврия станали жертва на варварското нападение на венецианския флот под командването на известния венециански адмирал Джакомо Доро. Съюзник на императора на Латинската империя в Константинопол Балдуин II, той превзел и ограбил града. И днес откраднатите от месемврийските църкви християнски реликви: мощите на Св. Тодор Стратилат, ръката на Св. апостол Андрей, главата на Св. Сист и др. се показват в църквата „Сан Салваторе“ във Венеция. Месемврия била лишена от своите светини, които няколко столетия привличали богомолци и поклонници в града и така загубила своята роля на първостепенен поклоннически център.

²² В. Гюзелев, *Очерк върху историята на град Несебър в периода 1352 – 1453 год.*, Годишник на Софийски Университет, Философско-исторически факултет, бр. 64, 3, 1973

Сл. 6 старата митрополиа, Несебър
Fig. 6 Old Metropolitan's Residence, Nesebar

При първото превземане на Месемврия от турците през 1396г., голяма част от населението ѝ е изселено в селището Чимос край Ахелойска /Чимоска/ река. Митрополията била подчинена на Константинополската патриаршия до 1453г., когато Византия окончателно е унищожена от османските нашественици.²³

Деултум /при днешното с. Дебелт, Бургаско/ е наследник на стар тракийски и античен център-Колония Флавия Пацис Деултензиум - единствена колония на римски ветерани в нашите земи. Този град бил важен стратегически център през късната античност и средновековието затова при административните реформи в провинция Хемимонт му е отделено особено внимание. При обиколката из империята през 294 г., император Диоклециан го посетил специално. Известен със своето жестоко отношение към християните, вероятно неговото посещение е свързано и със съдбата на местната християнска община, която вече имала своя пръв великомъченик- епископ Елиос Публиос Юлиос /средата на IIIв./.²⁴

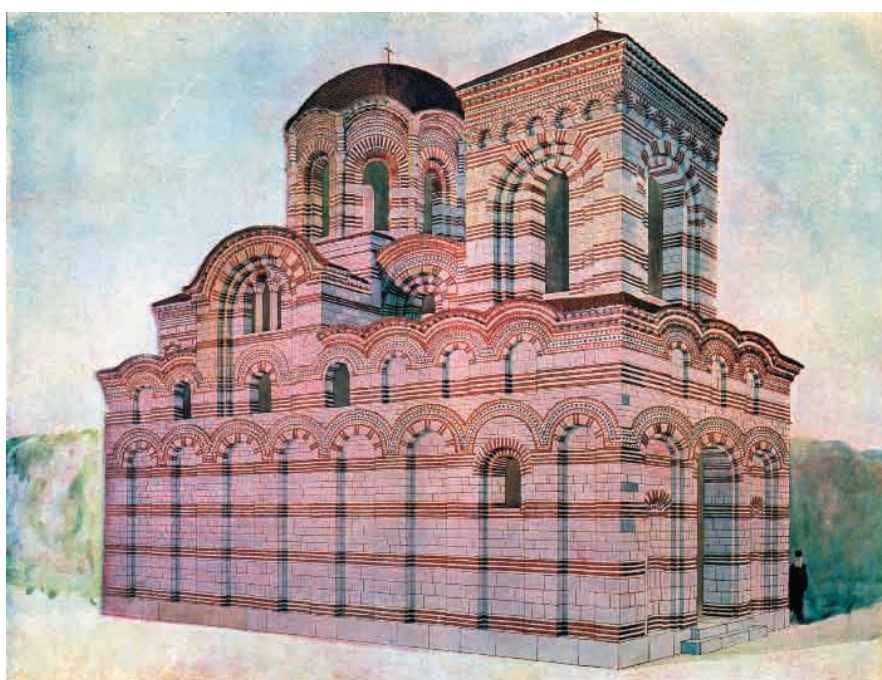
След IVв. Дебелт се превърнал в значим епископски център. Неговият епископ Атанасий /431г./ бил активен участник във Втория църковен събор,

²³ E.J. Darrouses. *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. P. 1991

²⁴ V. Besevliev, *Die protobulgarischen inschriften*, Berlin, 1963.p.62

пледиращ срещу арианството. В началото на иконоборческия период на VII-я Вселенски събор в 680 г. като участник в неговите заседания е посочен също дебелтски епископ.

Създаването на Българската държава в 681г. и договора на хан Тервел от 716 г.²⁵ бележат разширението на юг /областта Загора/, обусловило новата роля на Дебелт и неговата епископия в отношенията между България и Византия. Той се превърнал в граничен град, където се осъществявали контакти на най-високо ниво при началния пункт на южната българска погранична линия Еркесия. /Обр. 7/ Тук била създадена митница, която имала важна роля в бъдещите икономически и политически отношения между двете държави. /Обр. 8 /

Сл. 7 Христос Пантократор, Несебар

Fig. 7 Christ the Pantocrator, Nesebar

През 812г. Дебелт бил обсаден и превзет от хан Крум. Заедно с епископа Георги, населението на града и околностите било преселено в днешна Северна Добруджа. По-късно епископ Георги бил мъченически убит. В “Хронографията” на византийския хронист Теофан Изповедник четем: “На седмия ден от м. юли 812г. вождът на българите /Крум/ превзел с обсада Дебелт и преселил жителите му заедно с епископа.”

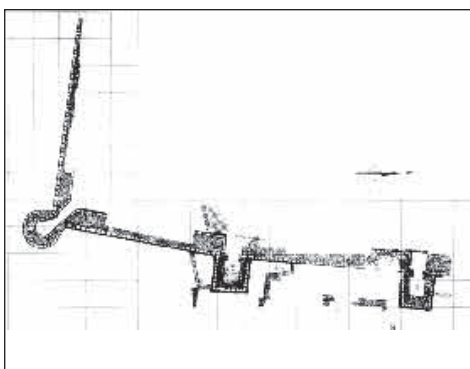
²⁵ В. Гюзелев, *Княз Борис I*, С. 1972

Безспорно приемането на християнството като държавна религија от българскиот кнез Борис с християнско име Михаил, е дало можност за развитието на нов вид одношения с християнската црковна организација по нашите земи.²⁶

Потврждение за тоа дават археолошките откритија од 1984-85 г. во м. “Костадин чешма” крај с. Дебелт - сега под корпусите на металуршката фабрика. Тука е ископана црква со базиликален план, размери /дълж. 14,5 м и шир. 12 м/, изградена во крајот на IX в. Во внатрешноста ѝ и во дворот околу неа е проучен некропол, синхронен со етапите на съществување на црквата. Редица податоци покажуваат, дека дел од погребаните тука се духовни лица, при тоа издигнати во духовниот сан.

Во црквата и дворот се откриле 40 оловни печата /моливдовула/, припаднале на видни български и византиски сановници и висши духовници, а три од нив се на българскиот владетел кнез Борис I Михаил /след покръстувањето му/.²⁷

Откриени се печата на епископи на Дебелт од крајот на IX до XIV в., што прави можност за толкувањето, дека тука се намирало седалиштето на епископијата, околу која се оформил и манастирски комплекс, съществувал меѓу

Сл. 8 схема Дебелт, средновековна крепост

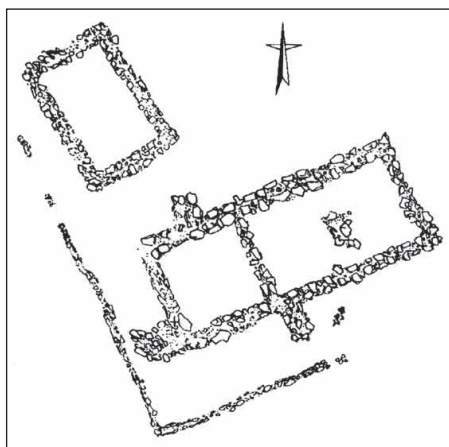
Fig. 8 Scheme of Debelts, medieval fortress

IX-XIV в. Сред печатите на познати византиски сановници се печата на: Константинополскиот патриарх Јоан VII Граматик - идеолог на иконоборството и виден за времето си теолог; патрицијата Теоктист - прв министер и покровител на браќата Константин-Кирил Философ и Методиј во реализацијата на нивните мисии. Откривањето на едно место на печата на кнез Борис I Михаил и на великиот логотет Теоктист не е случајно. Трето Дебелт е играл рола на своеобразен коридор во българо-византиските одношения, преку него се минавале дипломатските пратеништва меѓу кнез Борис I и византискиот двор. Можност е едно од нив да е било сврзано со организирање на мисија на светите браќа во Бугарија

След средината на XII в. Дебелт бил почетен од Константинополската патриаршија со архиепископски трон /меѓу 1186-1204 г./. Од тоа време е познато името на дебелтскиот архиепископ Василиј. До почетокот на XIV в. во нотииите на Константинополската патриаршија непрекинато се споменува Дебелтската архиепископија, след којто напълно исчезва. Тоа е сврзано со воено-политичките настани во средината на XIV в., кога градот загинал под ударите на првите османливи напади во Странџа.

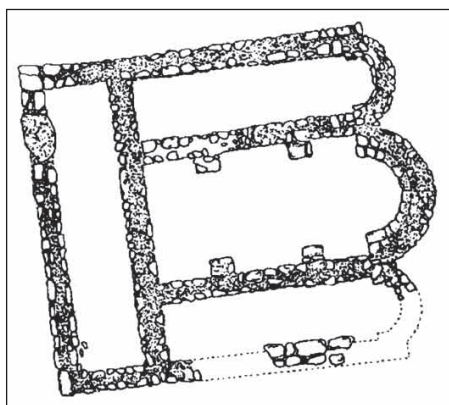
²⁶ Ив. Јорданов, *Печатите на комерцијата Дебелт*, сб. Поселишни проучувања, 1992, 2, с. 41-76

²⁷ E.J. Darrouses. *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopoli tanae*. P. 1991

Сл. 9 Дебелт, средновековна митница

Fig. 9 Debelt, medieval station

Сл. 10 Дебелт, Средновековна църква

Fig. 10 Debelt, medieval church

Созопол наследил античната Аполония на Черно море. Големият упадък на селището между I и кр. на Шв. и особено в периода на готските войни бил причина за сравнително късното му съвземане и стратегическо укрепяване в края на IV в. /Обр. 9 /

В средата на V в. когато градът, приел вече новото име Сизиполис - "град на спасението" била създадена и самостоятелна епископия В 680г. е споменато името на епископа на Созопол - Петър, участник в Шестия вселенски събор.²⁸ Археологическите проучвания през последните години в централната част на града при съвременната църква "Св.Георги" установиха, че именно в този период тук е бил изграден голям християнски комплекс.²⁹ /Обр. 10/

Църквата е от константинополски тип, с кръстопуолен план и четири носещи колони. Останките от богата вътрешна украса от мраморни архитектурни детайли, мозаечни подове и стенописи, до-голяма степен я отличава от останалите средновековни църкви в града. Безспорно тя е заемала мястото на централен храм и е свързана с епископското седалище в Созопол. /Обр. 11/

Археологическите данни и местонахождението свързват проучения култов комплекс с известния от изворите градски манастир "Св.Йоан", който станал седалище на созополския епископ след 1366 до ср.на XVI в.

В 50-те години на XVI в. всички манастири в района на Бургаския залив били опожарени и унищожени от турците под предлог, че служели за убежище на морски разбойници. Такава е съдбата и на всички созополски църкви и манастири.³⁰

²⁸ Ц. Дражева, *Нови данни за средновековното църковно строителство в Созопол*, Известия на музеите в Югоизточна България, т. XX, 2004, 12

²⁹ Б. Димитров, *Созопол, Български средновековни градове и крепости*, т. I, С., 1981, с. 405-406

³⁰ Ив. Петрински, *Манастирът "Св.Иван Предтеча и Кръстител" на остров "Св. Иван"/1467/71-1629/*, Известия на народния музей Бургас, т. III, 2000, с. 177-188

Сл. 11 Созопол

Fig. 11 Sozopol

Резултатите от археологическите проучвания в старата част на Созопол и на остров “Св.Иван”, където е разположен големият патриаршески манастир “Св. Йоан Продром”, потвърдиха историческите данни, че през XIII-XIV в.³¹ Созопол заемал първенстваща роля като икономически, административен и християнски център. /Обр.12/ Созополските епископи са били много активни в църковния живот на Балканския полуостров. Не случайно именно созополската епископия била обект на няколко дипломатически споразумения между Българската държава и Византийската империя. През 1235 г. българският цар Иван Асен II е подписал споразумение ,с което Византийската патриаршия признала самостоятелността на Търновската патриаршия, срещу което получила владението на Созополската и Ахтополската епископии. През 1307 г. българският цар Тодор Светослав водил преговори с византийския император с посредничеството на созополската църковна институция.

Сл. 12 гравюра 17 век, Созопол

Fig. 12 XVII century engraving, Sozopol

³¹ Б. Димитров, *Созопол*, Български градове и крепости, т. I, С. 1971, с.396-397

Сл. 13 Созопол, оловен печат
Fig. 13 Sozopol, lead seal

Сл. 14 Манастирът "Св. Иван"
Fig. 14 St John, Monastery

Сл. 15 13 век, черноморски пристанища
Fig. 15 XIII century map, Black Sea ports

Известни са имената на двама созополски епископи, които се издигнали много в православната църковна еярхия. Това са епископ Йоан, станал патриарх в Константинопол под името Йоан XII Козмас в края на XIII в и епископът Нил, станал константинополски патриарх под същото име през XIV в.

Интересна роля е играл споменатият Йоан XII Козмас при подписването на мирния договор между България и Византия през 1307 г. Българският владетел Тодор Светослав го пленил в манастира „Св. Йоан Продром“ и го пратил с мисия в Константинопол. Царят предлагал на гладуващата византийска столица жито срещу мирен договор, скрепен с ръката на византийската принцеса Теодора. Мисията завършила успешно със сватба и подписан мирен договор, с който Българската държава си върнала без война областта до най-южното пристанище Ахтопол.³²

За утвърждаването на Созопол като един от най-важните християнски центрове по Южното Черноморие през XIV -XVII век голямо значение имали шестте известни манастира в района: „Св. Йоан Продром“ и „Св. Кирик и Юлита“, разположени на близките острови и манастирите в града- „Св. Йоан“, „Св. Богородица“ и „Св. Апостоли“. В този период главният манастир „Св. Йоан Продром“ е бил автокефален, подчинен направо на Цариградската патриаршия. Той бил известен с голямата си библиотека и книжовна школа, в която се обучавали и работили много известни за времето си православни книжовници до нач.на XVIIв., когато е разрушен от турците.

Земите на днешното българско Южно Черноморие имат много специфично и самобитно развитие по отношение на християнската култура в сравнение с останалите региони на България. Това се определя от тяхното географско положение - на границата между две големи православни държави, чиито военни противоборства не пречат на икономическото и културно взаимно- проникване на базата и на християнската духовност. Техните градски центрове- Анхиало, Несебър, Дебелт и Созопол се превърнали в мирен посредник за синтеза между старобългарската и византийската материална и духовна култура, което довело до безспорни достижения за целия православен свят.

Tsoniya Drajeva

TOWN CENTRES ALONG SOUTH BULGARIAN BLACK SEA COAST IN
7TH – 15TH C. A.D. – MEDIATORS BETWEEN BULGARIA AND BYZANTIUM

South Bulgarian Black Sea Coast is a territory of one of the earliest and lasting settlement traditions in today's Bulgarian lands. Almost three millenniums existing even today towns of Nesebar, Pomorie /Anchialus/, Debelt and Sozopol have been creating and preserving unique town culture which assigns them a significant place in the historical development.

Originated as ancient trade colonies in 7th – 5th c. B.C. they continued their life during the Roman times, the late antiquity and the Middle Ages keeping their significance of military and strategic, economic and religious centers.

Evidence of that expressed in numerous written sources and archaeological finds have always been of great interest to research workers. And if so far in scientific literature more attention was paid to ancient period of the development of those towns, appraisals of their mediaeval period were more reserved. They were defined as Byzantine centers, without active initiative in the historical, economic and cultural development of the region and marked only by separate cultural achievements in primitive background as the church architecture in Nesebar, 11th – 14th c. A.D.

For the infirmity of those appraisals incontestable data were obtained in the new archaeological studying. They are first connected with the development of town-planning of Sozopol, Debelt, Nesebar, Anchialus and the new elements of their town structure and military and defensive system, that appeared in the middle of 5th c. A.D. With imposing Christianity as official religion in East Roman empire and later in Bulgarian state, those towns turn into the earliest and significant Christian centers in that part of the Balkan peninsula. From the middle of 5th c. A.D. till the middle of 15th c. A.D. Nesebar, Anchialus, Sozopol and Debelt were independent episcopates. The church complexes and cloisters built up in them lived a long and complete life which had a favourable effect on the all-round development of our Christian culture.

After the establishment of the First Bulgarian State in 681 A.D. and particularly in the beginning of 9th c. A.D. South Black Sea towns started playing the part of peculiar mediators. That part found expression first in the connection of the ancient tradition, preserved very well in those towns and the new Christian civilization. Especially actively it was realized in constant political and military counteractions between Bulgaria and Byzantium. By oversea contacts coastal towns were the exponent of new progressive trends in the social and economic development of West European world. The presence of numerous representatives of different ethnic groups and religions also contributed to that.

Those especially peculiarities preserved South Black Sea towns in the times when they changed their territorial and political affiliation: to Byzantium, Bulgaria, Ottoman empire. And if in the early Middle Ages the most important factor for their economic, military and administrative and cultural significance was their proximity to the queen of the towns - Constantinople, their Bulgarian conquest in the beginning of 9th c. A.D. also had a favourable effect. It heightened their part in the military, diplomatic and customs policy between both states.

Important factor for that was the preserved independence of the church institutions here. Episcopates remained in the bosom of Constantinople patriarchate as autocephalous, but they were also heralds of Bulgarian Christian culture and had the support of Bulgarian kings: prince Boris the 1st, Michael, czar Simeon, czar Ivan Alexander, etc.

In 11th – the middle of 15th c. A.D. those towns had as well their small mercantile marine sailing across Black Sea and the Aegean basin and they turned into a constant market of home and imported goods, a place of economic realization as well of the other Bulgarian lands south of the Balkan Mountains.

So laid elements of the ancient polis, of Byzantine town tradition and the modification of Bulgarian presence, influenced the preserving of the towns of Nesebar, Anchialus, Sozopol and Debelt as mediators between Bulgaria and Byzantium in the dynamic times of the Middle Ages.